

Paweł Piotr Szumigala

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

pawel.szumigala@up.poznan.pl, <https://orcid.org/0000-0001-8069-787X>

Metoda Historycznych Kodów Przestrzennych w diagnozie stanu ochrony krajobrazu w aspekcie planowania przestrzennego na przykładzie powiatu poznańskiego

Zarys treści: W artykule zaprezentowano metodę Historycznych Kodów Przestrzennych (HKP) zastosowaną do diagnozy stanu ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych w kontekście zapisów miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla powiatu poznańskiego. Zbudowany zbiór wskaźników i modeli reprezentatywnych struktur historyczno-krajobrazowych posłużył do analiz zrównoważonego rozwoju gmin w aspektach historyczno-kulturowym i planistyczno-krajobrazowym. Analiza historyczno-przestrzenna obejmowała okres od końca XIX w., natomiast analiza statystyczna lata 2000–2017. Do oceny całościowej zastosowano metody porównawcze i porządkowania liniowego. Badania i analizy wykazały między innymi znaczne zróżnicowanie rozwoju gmin w aspektach kulturowych i przestrzennych ze względu na poziom i dynamikę planowania przestrzennego oraz ogólnie niski poziom ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych na obszarze powiatu poznańskiego.

Słowa kluczowe: historyczny kod przestrzenny, metoda HKP, ochrona krajobrazu, zrównoważony rozwój, krajobraz, powiat poznański

Wprowadzenie

Podjęte w pracy zagadnienia dotyczą aspektów ochrony przestrzeni historycznej w interakcji planistycznej i legislacyjnej. Ważnym zadaniem staje się zachowywanie dla przyszłych pokoleń tych fragmentów i form przestrzeni, które są przejawem naszej kultury, narodowości, a stanowią wartości ponadczasowe (Europejska Konwencja Krajobrazowa 2000). Na rycinie 1 oznaczono 110 zachowanych najcenniejszych obiektów kultury polskiej powiatu poznańskiego, które należy objąć odpowiednią ochroną.

Celem jest prezentacja metody Historycznych Kodów Przestrzennych (HKP) zastosowanej w diagnozie ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych w kontekście zapisów miejscowego planu zagospodarowania

Legenda

- ▲ pałac
- dwór
- ✦ pałac w formie zamku

Ryc. 1. Lokalizacje 110 zachowanych pałaców i dworów w powiecie poznańskim
 Źródło: opracowanie własne.

przestrzennego dla obszaru powiatu poznańskiego. W pracy przyjęto założenie, że w obecnym systemie polityki i gospodarki przestrzennej kraju jedynym instrumentem prawnym – prawem miejscowym z rygiem wykonalności – jest miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Wynika z tego kolejne założenie, że stopień ochrony historycznych struktur przestrzennych należy odnosić do ustaleń MPZP, przede wszystkim do jego zakresu terytorialnego oraz do zapisów uchwały MPZP.

Proponowana przez autora metoda HKP opiera się na danych graficznych (kartograficznych), których interpretacja odbywa się na poziomie analogowej analizy i zapisu HKP w kontekście informacji zawartych na mapie. Badaniami objęto powiat poznański – 17 gmin. Materiał badawczy to 370 historycznych obszarów zurbanizowanych. Głównym źródłem informacji były: Messtischblatt 1:25 000 z lat 1890–1891 oraz ich kolejne wydania aż do roku 1944, a także miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego i studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego wybranych gmin powiatu poznańskiego.

Przegląd literatury – stan badań

W badaniach nad krajobrazem występuje znaczna różnorodność stosowanych metod i kryteriów oceny, które dotyczą różnych komponentów krajobrazu. Obecnie opisanych jest około 20 metod waloryzacji krajobrazu w różnych aspektach: waloryzacji środowiska przyrodniczego – metoda Cieślaka (1980, 1983, 1991), metoda WNET (Litwin i in. 2009); waloryzacji środowiska kulturowego – metoda oceny stanu wartości kulturowych wizualnego aspektu krajobrazu wsi (Brodowska-Farag 2009, za: Antolak, Młynarczyk 2013); waloryzacji środowiska wizualnego – metoda oceny jednostek i wnętr architektoniczno-krajobrazowych JARK-WAK (Bogdanowski 1968, 1976, Bogdanowski i in. 1973), metoda krzywej wrażeń (Wejchert 1974), metoda SBE (*Scenic Beauty Estimation* – ocena piękna scenerii; Broster, Daniel 1976), metoda oceny panoram (Dąbrowska-Budziło 1990), metoda macierzy wartości (Bajerowski 1991); waloryzacji krajobrazu na podstawie atrybutów funkcjonalnych krajobrazu i terenu – metoda WIT (Litwin 2004); metody oceny krajobrazu stosowane w opracowaniach studium ochrony krajobrazu – metoda linii prostych (Janecki 1981), metoda Wojciechowskiego (1986, 1987, 2004), metoda „stożków widokowych” (Januszewska-Kobus 1991, za: Richling 1992), metoda fotograficzna (Wolski 1992), metoda oceny znaczenia krajobrazowego dominanty krajobrazowej (Żarska 2003), metoda delimitacji i oceny wartości wizualno-estetycznej jednostek krajobrazowych (Kistowski 2007), metoda wyróżników wsi (Niedźwiecka-Filipiak 2009, 2012), metoda Historycznych Kodów Przestrzennych (Szumigała i in. 2016c, Szumigała 2019). Według publikacji amerykańskich z zakresu analizy wizualnej, jak podaje Zachariasz (2012), charakterystycznymi elementami są: forma, linie, kolor, faktura (Lynch 1960, Goodall 1987, Foundations... 1989, Bell, 1993, 1999).

W literaturze przedmiotu znajdujemy liczne potwierdzenia przydatności dawnych map topograficznych, uznanych za istotne źródło informacji o przestrzeni geograficznej z przeszłości (Plit 1994, 2006, 2014, Faluszczyk 2019). Między innymi Kudriawcew (1955) i Ostrowski (2008) zwracali uwagę na różnorodność i znaczną liczbę informacji zakodowanych na mapach topograficznych za pomocą znaków kartograficznych, które są nieporównywalnie większe niż na jakimkolwiek innym nośniku analogowym. Również Knowles (2002) i Szady (2013, 2018) potwierdzali przydatność map topograficznych w badaniach historycznych, uznając je za niezwykle cenny materiał faktograficzny, gdyż mapy te są oficjalnymi dokumentami (wojskowymi lub cywilnymi), podlegającymi wielokrotnej weryfikacji na etapie pomiarów, opracowania i reprodukcji. Według Szady (2008) rozwój systemów informacji geograficznej i ich zastosowanie w badaniach geograficzno-historycznych zdecydowanie ułatwiło przeprowadzanie analiz z wykorzystaniem dawnych map topograficznych i otworzyło wiele nowych możliwości – szczególnie w zakresie analiz ilościowych. Znaczną przydatność map niemieckich Messtischblatt 1:25 000 z lat 1886–1942 potwierdzają badania Demańczuk i Szykiewicz (2007). Podobną przydatność do analiz historyczno-przestrzennych wykazują mapy Wojskowego Instytutu Geograficznego – WIG (Krasowski 1973, Łapecki 2018). Wraz ze wzrostem zainteresowania problematyką

badań prowadzonych na podstawie materiałów kartograficznych (historycznych i współczesnych) stale aktualny pozostaje nurt badań, którego przedmiotem jest analiza historycznych materiałów kartograficznych w kontekście ich wiarygodności i przydatności do badań naukowych oraz rola nowych dostępnych narzędzi i technologii, np. GIS w analizach kartograficznych i terenowych (Nita, Myga-Piątek 2005, 2012, Zachariasz 2012, Łuczak 2015, Karsznia 2018).

Już pod koniec XX w. Kamiński (1992) pisał, że w problematyce ochrony wartości kulturowych i rewitalizacji podstawowym materiałem dla opracowań planistycznych jest studium konserwatorsko-urbanistyczne. Dalej rozwijali te zagadnienia Myczkowski i in. (1998), wskazując na aspekty ochrony krajobrazu w studium do planu i miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego. Główny postulat badań Kamińskiego (1992, 2008) zawierał wniosek o konieczności ujęcia powyższych ustaleń w zapisach ogólnych i szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego (zgodnie z obowiązującą w tym czasie ustawą z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym – Dz.U. z 1984 r., nr 35, poz. 185). Kolejnymi istotnymi dokonaniem są badania prowadzone na przełomie wieków XX i XXI przez Giedycha i Szumańskiego (1998, 1999a, b, 2000, 2001, 2002). W opracowaniach tych autorów znajdujemy istotne dla tego okresu analizy prawodawstwa planistycznego w zakresie prawnych uwarunkowań kształtowania krajobrazu, terenów zieleni, wartościowania zasobów przyrodniczych oraz planowania terenów wypoczynku na obszarach gmin. W pierwszych dekadach XXI w. zagadnienia dotyczące planowania i gospodarki przestrzennej oraz ochrony obszarów kulturowych są nadal przedmiotem licznych dociekań naukowych (Myga-Piątek 2010, 2012, 2015, Welc-Jędrzejewska i in. 2011, Zachariasz 2012, Ziobrowski 2012, Górka 2017). Zazwyczaj kwestie te badane są i omawiane oddzielnie lub jako studia przypadków (Kijowska i in. 2011).

Istotną kwestią jest rozpoznanie genezy powstania i historii ośrodków miejskich i wiejskich w Wielkopolsce (Munch 1946, Tłoczek 1955, Rusczyńska, Sławińska 1969, Jakóbczyk 1973) oraz poznanie historycznych i współczesnych uwarunkowań i przemian struktur osiedleńczych Wielkopolski (Graczyk 2007). Jednym z pierwszych opracowań w okresie powojennym jest publikacja Muncha (1946) zawierająca badania genezy układów przestrzennych i rozplanowania miast wielkopolskich w wiekach XIII i XIV. W opracowaniach takich autorów, jak: Rusczyńska i Sławińska (1969), Jakimowicz (1971, 1984), Cynalewski (1986), Skuratowicz (1992, 1994, 2006), Libicki i Libicki (2003), Strzałko (2006a, b) zgromadzono bogaty zasób skatalogowanych informacji o historycznych i zabytkowych obiektach mieszkalnych, sakralnych, inżynierskich oraz zespołach urbanistycznych wiejskich i miejskich, założeniach pałacowych, dworskich, parkowych, ogrodowych Wielkopolski. Ważnym obszarem badań regionalnych są prace dotyczące Poznańskiego Obszaru Metropolitalnego (POM), prowadzone od 2009 r. przez Centrum Badań Metropolitalnych UAM w Poznaniu. Ich zakres obejmuje w szczególności: diagnozowanie problemów rozwoju i funkcjonowania POM, opracowywanie ekspertyz i studiów dotyczących struktur przestrzenno-funkcjonalnych, prognoz, scenariuszy i strategii rozwoju POM we współpracy z jednostkami samorządowymi (Kaczmarek 2014, 2015a, b). Omawiane są

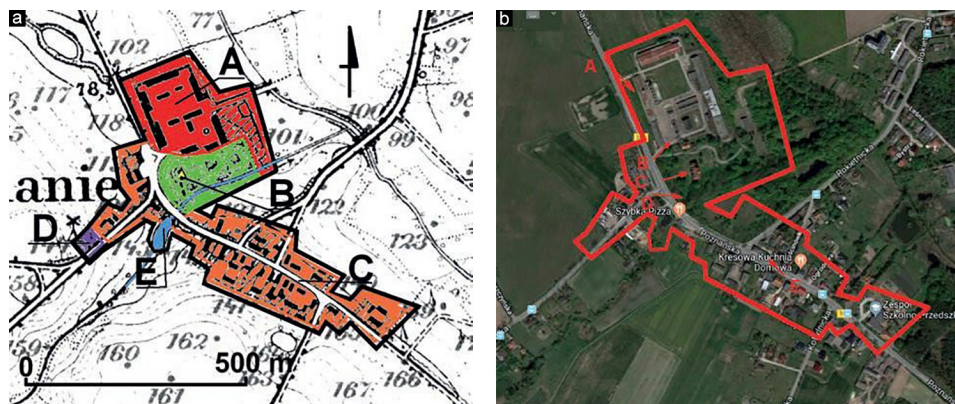
również zagadnienia suburbanizacji i peryurbanizacji na obszarze POM (Idaczak, Mrozik 2016). Prowadzone są też badania lokalne na temat: kompozycji założeń ogrodowych (Walerzak i in. 2016a, b), zieleni i dolin rzecznych Poznania oraz innych miast Wielkopolski (Urbański i in. 2008, 2009, Szumigała, Urbański 2017b, c, d, Szumigała, Czarny 2017); parków podworskich, rewaloryzacji założeń historycznych na terenie Poznania i Wielkopolski (Wilkaniec i in. 2016); kompozycji oraz przemian struktur urbanistycznych i terenów poindustrialnych (Szumigała 2013, 2014a, 2015b, Szumigała, Urbański 2017a) oraz fortyfikacji i sukcesji innych funkcji na tych obszarach (Wilkaniec 2012, Szumigała i in. 2015, Szumigała 2016b). W literaturze przedmiotu brakuje opracowań na temat stanu ochrony struktur urbanistycznych i osiedleńczych dla obszarów gmin powiatu poznańskiego, które ujmują ten problem kompleksowo w odniesieniu do prowadzonej w gminach polityki przestrzennej. Autor uznał ten problem za niezwykle ważny, tym bardziej że badania Małachowicza (2007) potwierdzają bogactwo kulturowe powiatu poznańskiego. Badacz ten zalicza gminy powiatu poznańskiego położone w jego południowo-wschodniej strefie do terenów o największej koncentracji zabytków grupy I, a całe województwo wielkopolskie, w tym powiat poznański – do strefy B koncentracji zabytków, gdzie na każde 100 km² przypada 5–10 obiektów.

Charakterystyka metody HKP i wyniki

Pojęcie Historycznego Kodu Przestrzennego (HKP) zostało sformułowane na potrzeby badań w 2015 r. (Szumigała 2015a, Szumigała i in. 2016) i rozbudowane do 5 etapów w 2019 r. (Szumigała 2019).

Etap 1 – Historyczny Kod Przestrzenny. Kryterium delimitacji obszarów HKP są funkcje struktur przestrzennych, topografia i podział administracyjny, nazwy miejscowości – struktury urbanistyczne (przestrzenno-krajobrazowe) o odmiennych układach: zwarte, rozproszone, nieregularne, pojedyncze itp. HKP zdefiniowany jest jako obszar o znaczących walorach krajobrazowo-kulturowych wraz z jego najbliższym otoczeniem, którego cechy przestrzenno-krajobrazowe utrwalone zostały w postaci historycznego zapisu kartograficznego. Definiowanie HKP dla potrzeb analizy polega na dwuwymiarowym graficznym wyodrębnieniu (obrysowaniu) wraz z oznaczeniami historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych na kopiach map historycznych. Przykład analizy graficznej pokazano na rycinie 2.

Etap 2 – kompozycja. Obejmuje: kompozycję urbanistyczną planu struktury – typy układów przestrzennych; rodzaje struktur – miasto, wieś, kolonia, osad, przysiółek; skalę struktur oraz jej elementów; związki kompozycyjno-przestrzenne pomiędzy elementami struktur – osie kompozycyjne, widokowe, identyfikacja elementów, lokalizację i wzajemne usytuowanie elementów struktury względem siebie i stron świata; związki przestrzenno-funkcjonalne i widokowe struktur z ich otoczeniem, elementy zagospodarowania przestrzennego; elementy fizjografii terenu i środowiska – wody, zieleń, ukształtowanie terenu; rys historyczny oraz

Ryc. 2. Przykład graficznego wyodrębnienia obszaru HKP – Napachanie w gminie Rokietnica: a – na mapie historycznej z opisem obszarów funkcjonalnych, b – fotografia lotnicza obszaru (stan obecny) A – folwark, B – pałac z parkiem, C – zabudowa zagrodowa i główna droga, D – wiatrak, E – ciek i zbiornik wodny

Źródło: opracowanie własne (na podstawie mapy historycznej – a, na podstawie fotografii z Google Maps – b).

informacje historyczno-konserwatorskie o wybranych najważniejszych obiektach HKP. Dla potrzeb metody opracowano katalog podstawowych modeli kompozycyjnych, historycznych struktur osiedleńczych i krajobrazowo-przestrzennych. Na obszarze powiatu poznańskiego wyodrębniono osiem następujących modeli (ryc. 4):

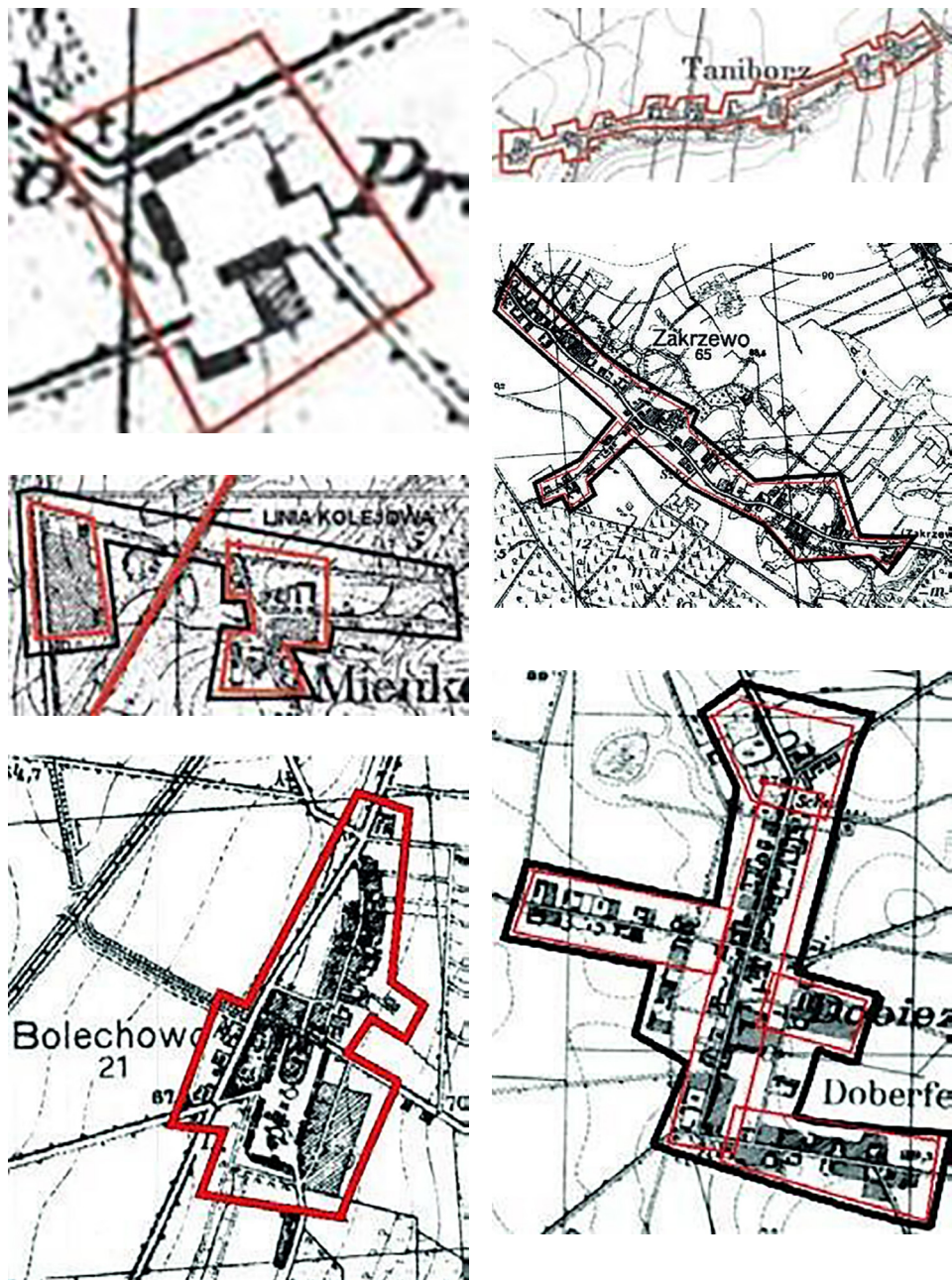
- **układ punktowy (a)** – zwarty obszar struktury urbanistyczno-krajobrazowej, którego obrys zewnętrzny można zawrzeć w formie zbliżonej do owalu, elipsy, okręgu, prostokąta, kwadratu, trapezu lub wielokąta; układ zbliżony do modelu wsi placowej, okrągłej, okólnicy lub owalnicy; np. zabudowania folwarczne w zwartym czworoboku: Dobra (gm. Buk); Jarosławiec, Rosnowo (gm. Komorniki); Koninko, Jaryszki (gm. Kórnik); Prusinowo Folwark (gm. Kórnik) (ryc. 4a); Kapalica (gm. Pobiedziska);

Ryc. 3. Widoki na wyodrębniony obszar HKP – Napachanie w gminie Rokietnica: a – zabudowania folwarczne (pałac z parkiem – A*), b – zabudowa zagrodowa i główna droga (budynek mieszkalny z kamienia polnego – C*). *Oznaczenia A i C odnoszą się do ryc. 2

Źródło: fotografie autora.

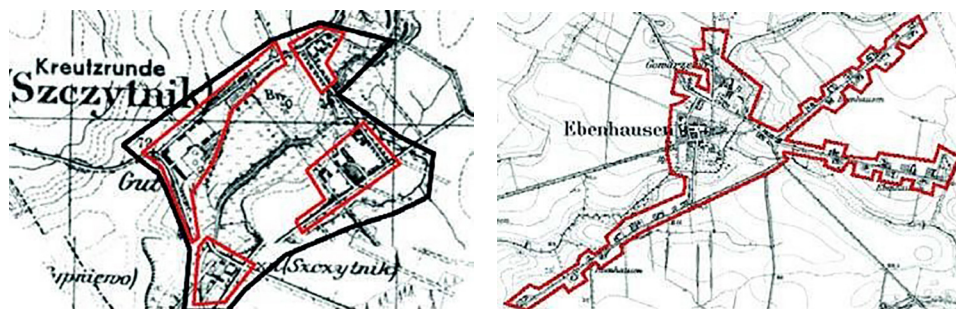
- **układ liniowy (b)** – obszar struktury urbanistyczno-krajobrazowej, gdzie podstawą kompozycji jest droga, przy której usytuowane są zabudowania, np. zagrodowe w szyku zwartym lub w odstępach po jednej stronie drogi lub po obu, lub na przemian po obu stronach drogi; układ zbliżony do modelu wsi ulicówki, przydrożnicy, rzędówki, szeregowki lub łańcuchówki; np. Rosnowko, Walerianowo, Tanibórz (gm. Kleszczewo) (ryc. 4b); Wiry (gm. Komorniki); Długa Goślina (gm. Murowana Goślina); Łagiewniki (gm. Pobiedziska);
- **układ poprzeczny (c)** – struktura złożona z dwóch układów liniowych, usytuowanych poprzecznie względem siebie, gdzie element poprzeczny zazwyczaj jest krótszy i łączy się z drugim układem liniowym na dowolnym jego odcinku; szczególnie przypadek występuje, gdy element poprzeczny styka się z końcem drugiego układu, tworząc jego zagięcie; np. Zakrzewo (gm. Dopiewo) (ryc. 4c); Rakownia (gm. Murowana Goślina), Zielątkowo (gm. Suchy Las);
- **układ podwójny (d)** – składa się z dwóch wyraźnie wydzielonych przestrzeni i nieznacznie oddalonych od siebie obszarów struktur urbanistyczno-krajobrazowych (omawianych tu układów kompozycyjnych); mogą to być dwa układy punktowe zlokalizowane po przeciwnych stronach dolinki, cieku wodnego lub innego elementu, np. infrastruktury (linia kolejowa), połączone mostem, groblą lub drogą itp.; np. Miękowo (gm. Czerwonak) (ryc. 4d); Dachowa (gm. Kórnik); Trojanowo (gm. Murowana Goślina); Bednary, Kocanowo, Promienko (gm. Pobiedziska);
- **układ złożony (e)** – to układ o strukturze przestrzennej złożonej z kilku układów kompozycyjnych: punktowych, liniowych, poprzecznych, podwójnych, zwartych, rozproszonych lub rozgałęzionych, występujących w różnych kombinacjach i złożeniach; układem złożonym cechują się zazwyczaj większe i rozbudowane struktury urbanistyczne – miasta; duże wsie, duże osiedla itp.; np. Dobierzyn (gm. Buk) (ryc. 4e); Uchorowo (gm. Murowana Goślina); Pobiedziska, Złotniki (gm. Pobiedziska); Tarnowo Podgórne, Swarzędz;
- **układ zwarty (f)** – jest odmianą układu o zwartej strukturze przestrzennej, w której można wyróżnić element nadrzędny (obszar lub obiekt centralny) i uporządkowaną geometrię elementów i wzajemnego ich usytuowania; jest to układ zbliżony do modelu wsi fryderycjańskiej, przysiółka placowego, który zazwyczaj występuje w postaci większej i regularnej struktury urbanistycznej; np. Skrzyńki (gm. Kórnik); Zielonka (gm. Murowana Goślina); Krzeńlice, Węglewo (gm. Pobiedziska) (ryc. 4f);
- **układ rozproszony (g)** – jest odmianą układu o strukturze złożonej, jednak znacznie swobodniejszej kompozycji i układzie elementów składowych oddalonych od siebie, ale tworzących jeszcze wspólny element (obszar struktury przestrzennej); układ zbliżony do modelu wsi wielodrożnicy, widlicy, wsi lub osiedla ołęderskiego; np. Szczytniki (gm. Kórnik) (ryc. 4g);
- **układ rozgałęziony (h)** – jest odmianą układu zwartego lub rozproszonego, w którym wyraźnie widoczne są swobodne w formie układy przestrzenne, zazwyczaj oparte na rozgałęzionym, jednokrotnie lub wielokrotnie rozwidlonym (przypominającym naturalną formę gałęzi) układzie dróg, wzdłuż których zlokalizowana jest zabudowa; układ zbliżony do modelu wsi wielodrożnicy; np.

Ryc. 4. Kompozycje układów urbanistycznych historycznych struktur przestrzenno-krajobrazowych powiatu poznańskiego: a – układ punktowy, b – układ liniowy, c – układ poprzeczny, d – układ podwójny, e – układ złożony, f – układ zwarty, g – układ rozproszony, h – układ rozgałęziony

Źródło: opracowanie własne.

Ryc. 4. c.d.

Gowarzewo (gm. Kleszczewo) (ryc. 4h); Jerzykowo (gm. Pobiedziska); Gruszczyn (gm. Swarzędz); Chłudowo (gm. Suchy Las); Strykowo (gm. Stęszew).

Rezultaty analizy obszarów gmin zapisywane są w tabelach (nie zamieszczono w niniejszym opracowaniu) oraz w tabeli zbiorczej (tab. 1).

Tabela 1. Zestawienie zbiorcze i podsumowanie wyników analizy kompozycyjno-przestrzennej dla gmin powiatu poznańskiego

Obszary HKP	Gminy – powiat poznański													suma				
	Buk	Czerwonak	Dopiewo	Kleszczewo	Komorniki	Kostrzyn	Kórnik	Luboń	Mosina	Murwana Goślina	Pobiedziska	Puszczykowo	Rokietnica		Stęszew	Suchy Las	Swarzędz	Tarnowo Podgórne
Liczba obszarów HKP w gminie	17	16	15	16	11	30	35	20	28	28	54	4	17	27	12	20	20	370
Kompozycja układu urbanistycznego																		
układ punktowy	3	4	1	3	2	9	11		3	5	8		2	4	3	2	1	61
układ liniowy	8	5	4	5	4	4	8	2	14	5	16	2	3	8	3	5	5	101
układ poprzeczny	1		1						2	1			1					6
układ podwójny	1	3	1			1	1			1	5		2	1			2	18
układ złożony	4		4	2	4	12	6	2	6	4	8	2	3	7	5	8	7	84
układ zwarty	1	3	2	2	1	6	5		4	13	13		6	6		4	4	70
układ rozproszony						1	4				1						1	7
układ rozgałęziony	3	1	3	5	2	4		1	1	1	3			1	1	1		27
Suma	21	16	16	17	13	37	35	5	30	30	54	4	17	27	12	20	20	374
Rodzaj struktury osiedleńczej																		
miasto		1				1	4		1	1	1	1		1		1		12
wieś, kolonia, osada,	16	16	15	16	11	29	31	20	27	27	53	3	17	26	12	19	20	358
przysiółek																		

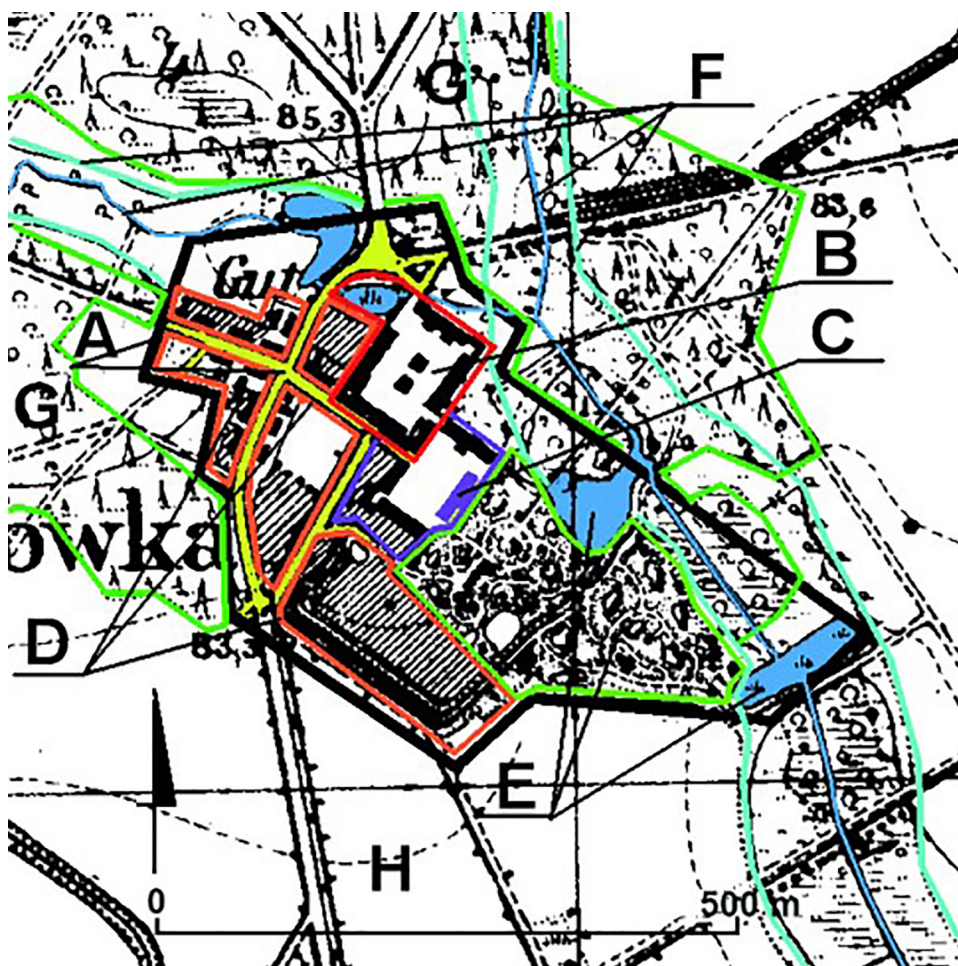
Źródło: opracowanie własne.

Przykład analizy graficznej i werbalnej w etapie 2 (ryc. 5): Dąbrówka (gm. Dopiewo).

Kompozycja/struktura: A – układ zwarty, w północnej części: B – folwark, C – dwór i D – zabudowa przy skrzyżowaniu i wzdłuż dróg, E – południowa część, duży park oraz stawy, F – ciek wodny w podmokłej dolince po stronie wschodniej i północnej, G – od zachodu, północy i wschodu kompleksy leśne, H – po stronie południowej pola uprawne, urozmaicona rzeźba terenu.

Historia/obiekty: zabytkowy zespół pałacowy rodziny von Tempelhoff (1880 r.), obecnie szkoła im. Kazimierza Nowaka.

Etap 3 – atrybuty przestrzeni. Jest to analiza zagospodarowania przestrzennego HKP na podstawie 59 cech, zwanych atrybutami przestrzeni (tab. 2). Cechy-atrybuty to obiekty i elementy zagospodarowania przestrzennego oraz fizjografii

Ryc. 5. Analiza kompozycyjno-przestrzenna HKP – Dakowy Sucho (gm. Buk)
Źródło: opracowanie własne.

terenu sklasyfikowane w sześciu grupach ze względu na ich zakres tematyczny i wagę oddziaływania w krajobrazie: **atomybuty 1** – obiekty i elementy zagospodarowania przestrzennego o większej wadze oddziaływania w krajobrazie: folwark, majątek ziemski z folwarkiem, dwór, pałac, zabudowa zagrodowa/gospodarcza, dworzec kolejowy/stacja, dworzec towarowy, linia kolejowa, bocznica, kościół, kaplica, szkoła, dom dziecka, fabryka/huta/zakład produkcyjny, gorzelnia/inne, tartak, młyn, wiatrak, cegielnia, leśniczówka/gajówka; są to elementy o charakterze dominant przestrzennych bryłowych i powierzchniowych (o dużej skali obiektu w stosunku do otoczenia) lub wertykalnych (w przypadku wież kościelnych, szczytów, sygnatur, kominów, nadbudówek i innych wertykalnych elementów budynków pałacowo-dworskich oraz obiektów gospodarczych i produkcyjnych); wiersze 1–20; **atomybuty 2** – obiekty i elementy zagospodarowania przestrzennego o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie: dróżnik kolejowy/budka wartownicza, kapliczka przydrożna/figura, krzyż przydrożny, pomnik/pojedynczy grób, grobowiec murowany, ruiny, pojedyncza stodoła/szopa, pojedyncza stajnia, piec, kierunkowskaz/wodowskaz, studnia, które nie wyróżniają się skalą i nie stanowią dominanty przestrzennej ani wertykalnej, a raczej akcent i wyróżnik krajobrazowy w skali lokalnej; wiersze 21–31; **atomybuty 3** – obiekty i elementy powierzchniowe zagospodarowania przestrzennego o większej wadze oddziaływania w krajobrazie: kamieniołom, cmentarz, żwirownia, wyrobisko gliny, grodzisko/kurhan/fortyfikacje, przystań/kąpielisko; są to elementy zagospodarowania przestrzennego powierzchniowego oraz obiekty związane z wodami, które w krajobrazie stanowią istotny element przestrzenny; głównie powierzchniowy; wiersze 32–37; **atomybuty 4** – obiekty i elementy powierzchniowe zagospodarowania przestrzennego o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie: przeprawa/przewóz wozów/prom, strzelnica, tama/próg wodny/zastawka/kaskada/jaz, szkółka ogrodnicza/leśna, tężnia solankowa; są to elementy o znaczeniu lokalnym dla krajobrazu; wiersze 38–42; **atomybuty 5** – obiekty fizjograficzne o większej wadze oddziaływania w krajobrazie: duży ciek – rzeka, duży kompleks leśny, kanał, duży zbiornik – jezioro, urozmaiconą rzeźba terenu – dolinki/pagórki/wąwozy, park/duży ogród, pola i grunty orne, łąki i pastwiska, torfowisko, tereny bagienne i podmokłe, wrzosowisko; są to elementy naturalne o podstawowym i istotnym znaczeniu dla krajobrazu w skali wieloprzestrzennej; wiersze 43–53; **atomybuty 6** – obiekty fizjograficzne o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie: mały ciek/potok/strumień, mały zbiornik wodny – staw/glinianka, rów, średni kompleks leśny, mały kompleks leśny/zadrzewienia śródpolne/aleje, monotonna rzeźba terenu – teren płaski; są to elementy naturalne oddziałujące na krajobraz głównie w skali lokalnej; wiersze 54–59.

Etap 4 – analiza MPZP pod kątem zawartych w nich ustaleń dotyczących: zasad ochrony krajobrazu, wartości kulturowych i ochrony środowiska. Ze względu na dużą liczbę MPZP obowiązujących w gminach powiatu poznańskiego, która na przełomie 2016/2017 r. wynosiła 1131, analizie poddano 422 uchwały dla pięciu wybranych gmin. Uznano, że reprezentatywnymi gminami w tym zakresie będą gminy o odmiennym charakterze, różnej powierzchni i zróżnicowanym przeważającym na obszarach gmin kierunku rozwoju przestrzennego. Do analizy

Tabela 2. Analiza cech przestrzeni gmin powiatu poznańskiego – zestawienie

Lp. badanych cech	Atrybut	Gmina – liczba HKP w gminie															Suma		
		Buk - 17	Czerwonak - 16	Dopiewo - 15	Kleszczewo - 16	Korniki - 11	Kostrzyn - 30	Kórnik - 35	Luboń - 20	Mosina - 28	Murwana Goślina - 28	Pobiedziska - 54	Puszczykowo - 4	Rokietnica - 17	Stęszew - 27	Suchy Las - 12		Swarzędz - 20	Tarnowo Podgórne - 20
Atrybuty 1 – obiekty i elementy zagospodarowania przestrzennego o większej wadze oddziaływania w krajobrazie																			
1	folwark	10	5	10	8	7	18	17	4	11	4	2	8	19	6	7	15	151	
2	majątek ziemski z folwarkiem	5		8	8	5			1	6	1							26	
3	dwór	7	1	8	7	1	5	5	2	5	11		6	5	3	11	7	84	
4	pałac	2	1	1	1	1	6	1	1	4	2		3	4	1	1	1	29	
5	zabudowa zagrodowa, gospodarcza	17	12	9	17	11	9	33	7	30	16	56	3	13	23	3	19	289	
6	dworzec kolejowy, stacja	2	3	4	8	1	2	1	2	2	1	2	2	4	4	1	6	45	
7	dworzec towarowy					1			4	2	10	1						18	
8	linia kolejowa	2	2		5	3	6	5	4	5	1	2	2	3	4	2	6	52	
9	bocznica	6	4						3	1	3							17	
10	kościół	5	2		5	3	5	4	1	1	2	4	2	5	9	3	3	54	
11	kaplica	4				2					1	2		2	1			12	
12	szkoła	4	5	7	4	2	6	6	2	2	1	3	2		1	3	48		
13	dom dziecka	6														1		7	
14	fabryka, huta, zakład produkcyjny	1			1	5	1	1	3	1	1	1	1	1	4	1		11	
15	gorzelnia, inne		1	1	5	1					2							10	
16	tartak	1						8			1			2				12	
17	młyn	1	1	1	9	2	3	1	3	9	1		9	3	2	3		47	
18	wiatrak	6	1	1	2	1	4	8	3				8	16	3	1	4	58	
19	cegielnia	1	2	2	3	4	2		13	2	3							35	
20	leśniczówka, gajówka						3	1	1	1	3			3	1			13	
Suma I		59	54	48	82	36	75	93	39	57	49	116	14	58	101	32	58	47	1018

Atrybuty 2 – obiekty i elementy zagospodarowania przestrzennego o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie																			
21	dróżnik kolejowy, budka wartownicza	4		1							2	7							
22	kapliczka przydrożna, figura		4	2	1	19	1	19	1	19	2	48							
23	krzyż przydrożny	9	3	4	3	8	2	18	3	4	9	82							
24	ponnik, pojedynczy grób								2	1		3							
25	grobowiec mурowany			1					1			2							
26	ruiny										1	1							
27	pojedyncza stodoła, szopa	4	1	12	6	20	1	1	10		2	58							
28	pojedyncza stajnia	1							1		3	5							
29	piec			2		8			1			11							
30	kierunkowskaz, wodowskaz								12			12							
31	studnia			5					1		1	7							
Suma II		18	4	20	11	16	22	20	8	4	5	51	2	9	36	5	5	0	236
Atrybuty 3 – obiekty i elementy powierzchniowe zagospodarowania przestrzennego o większej wadze oddziaływania w krajobrazie																			
32	kamieniołom			1					1	1		3							
33	cmentarz	4	4	3	2	7	5	1	3	1	13	2	1	2	1	5	5	59	
34	źwirownia								1		4	5							
35	wyrobisko gliny							12		1		1	14						
36	grodzisko, kurhan, fortyfikacja							1			8	9							
37	przystań, kąpielisko											5							
Suma III		4	4	0	4	2	8	10	13	3	1	15	3	2	6	1	13	6	95
Atrybuty 4 – obiekty i elementy powierzchniowe zagospodarowania przestrzennego o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie																			
38	przeprawa, przewóz wozów, prom								1		2	2	6						
39	strzelnica										3	3							
40	tama, próg wodny, zastawka, kaskada, jaz	4	8	1	7	5	10	4			1	40							
41	szkółka ogrodnicza, leśna		1	1	1	2	2	3			1	11							
42	tężnia solankowa										2	2							
Suma IV		4	9	2	0	9	0	8	0	12	9	2	0	0	6	0	1	0	34

Gmina – liczba HKP w gminie	
Atrybut	
Lp. badanych cech	Buk - 17
	Czerwonak - 16
	Dopiewo - 15
	Kleszczewo - 16
	Korniki - 11
	Kostrzyn - 30
	Kornik - 35
	Luboh - 20
	Mosina - 28
	Murwana Goślina - 28
	Pobiedziska - 54
	Puszczykowo - 4
	Rokietnica - 17
	Stęszew - 27
	Suchy Las - 12
	Swarzędz - 20
	Tarnowo Podgórne - 20
	Suma
	Atrybuty 5 – elementy fizjograficzne o większej wadze oddziaływania w krajobrazie
43	duży ciek: rzeka
	1 5 1 5 4 3 17 2 10 4 1 1 1 8 63
44	duży kompleks leśny
	1 1 4 6 5 5 3 18 15 17 4 2 6 6 7 100
45	kanal
	4 1 1 3 1 17 1 28
46	duży zbiornik: jezioro
	2 7 6 1 2 3 20 1 7 26 4 12 1 4 9 105
47	urozmaicona rzeźba terenu: dolinki, pagórki, wąwozy
	7 11 6 5 7 28 24 4 19 19 22 2 9 17 11 14 12 217
48	park, duży ogród
	4 6 7 9 4 19 22 14 11 16 5 7 2 5 131
49	pola i grunty orne
	17 14 12 16 8 28 35 3 27 26 42 3 17 27 11 20 20 326
50	łąki i pastwiska
	2 6 7 6 6 5 23 4 15 12 50 4 4 13 7 7 10 181
51	torfowisko
	1 1 25 3 1 31
52	tereny bagienne i podmokłe
	8 6 6 3 9 10 2 22 19 8 2 3 8 6 8 6 126
53	wrzosowisko
	2 2 4 8
	Suma V
	36 63 49 43 41 97 144 21 138 116 233 20 43 90 45 68 69 1316
	Atrybuty 6 – elementy fizjograficzne o mniejszej wadze oddziaływania w krajobrazie
54	mały ciek: potok, strumień
	2 5 10 22 4 36 35 20 18 31 47 2 22 32 12 18 21 337
55	mały zbiornik wodny: staw, glinianka
	22 3 5 10 12 16 22 48 7 13 200 10 16 8 12 404
56	rów
	2 2 8 17 2 4 2 7 28 8 3 8 91
57	mały kompleks leśny
	3 9 1 7 3 13 2 14 2 1 4 2 3 1 65
58	aleje, zadrzewienia śródpolne i przydrożne
	9 5 12 9 17 24 5 1 20 4 4 12 20 20 162
59	monotonna rzeźba terenu: teren płaski
	5 5 10 11 4 2 11 1 9 9 32 2 8 10 1 6 8 134
	Suma VI
	41 22 33 57 37 95 97 73 54 63 341 6 53 66 27 58 70 1193

Oznaczono kolorem wartości najniższe i najwyższe.

Źródło: opracowanie własne.

wybrano: gminę wiejską Komorniki (tzw. sypialnię Poznania, w której występują silne procesy peryurbanizacji i suburbanizacji), gminę miejsko-wiejską Murowana Goślina (która jest jedną z większych gmin w powiecie poznańskim i charakteryzuje się dużym udziałem terenów zieleni i zabytków architektury historycznej, takich jak między innymi szlak kościołów drewnianych), gminę wiejską Tarnowo Podgórne (o największej liczbie uchwalonych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w powiecie i przemysłowo-usługowym kierunku rozwoju) oraz dwie gminy miejsko-wiejskie, Kórnik i Pobiedziska, należące do największych gmin w powiecie. Kórnik to przykład gminy o największym obszarze objętym miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, nie licząc gmin Kleszczewo (100% powierzchni gminy objęto jednym MPZP) i Suchego Lasu, z największym miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego dla terenu poligonu. Natomiast gmina Pobiedziska charakteryzuje się specyficznym rozdrobnieniem i największą liczbą wyodrębnionych obszarów HKP oraz znacznym udziałem terenów rolniczych, które stanowią ponad 61% jej powierzchni. Dla potrzeb niniejszej publikacji przedstawiono przykładową analizę MPZP dla gminy Komorniki (tab. 3, 4).

Tabela 3. Analiza zapisów MPZP dla gminy Komorniki

Lp.	Numer uchwały MPZP Rady Gminy Komorniki, data podjęcia uchwały	Zapisy zawarte w uchwale MPZP dotyczące:		
		ochrony krajobrazu (ładu przestrzennego)	ochrony wartości kulturowych (zabytki, archeologia)	ochrony środowiska
1	Nr XXVII/286/2016 27 października 2016 r.	A B D	–	B H
2	Nr XXV/254/2016 8 września 2016 r.	A B	–	B I
3	Nr XX/222/2016 21 kwietnia 2016 r.	A H	–	A B H
4	Nr XX/220/2016 21 kwietnia 2016 r.	–	–	–
5	Nr XX/221/2016 21 kwietnia 2016 r.	A	C	G
6	Nr VII/79/2015 25 maja 2015 r.	A D	C D E F	A B G H I
7	Nr LI/438/2014 26 czerwca 2014 r.	D	C D	A B G J
8	Nr LI/437/3024 26 czerwca 2014 r.	D	C	A B G
9	Nr KN-I.4131.1.167.2014.3 4 kwietnia 2014 r.	–	–	–
10	Nr XLVI/392/2014 27 lutego 2014 r.	A D E	–	A B C G H I
11	Nr XLV/374/2014 30 stycznia 2014 r.	A	–	B G H I
12	Nr XLIII/358/2013 28 listopada 2013 r.	A D E	A E F	A B C G H
13	Nr XXXV/303/2013 18 kwietnia 2013 r.	A D E	C	A B C H I J

Lp.	Numer uchwały MPZP Rady Gminy Komorniki, data podjęcia uchwały	Zapisy zawarte w uchwale MPZP dotyczące:		
		ochrony krajobrazu (ładu przestrzennego)	ochrony wartości kulturowych (zabytki, archeologia)	ochrony środowiska
14	Nr XXXII/285/2013 30 stycznia 2013 r.	A I	C F	B G H I
15	Nr XXX/273/2012 13 grudnia 2012 r.	A	-	B G H I
16	Nr XXVII/241/2012 27 września 2012 r.	D	-	A B C G H I
17	Nr XXVI/229/2012 30 sierpnia 2012 r.	A	C	B E F G
18	Nr XXV/222/2012 28 czerwca 2012 r.	A H	C	A B G H
19	Nr XVIII/160/2012 9 lutego 2012 r.	D	C	A G
20	Nr XIII/115/2011 29 września 2011 r.	-	-	--
21	Nr XIII/114/2011 29 września 2011 r.	A	C	B G H I
22	Nr XIII/116/2011 29 września 2011 r.	-	-	-
23	Nr KN.I-3.4131-1- 281/11 24 sierpnia 2011 r.	-	-	-
24	Nr VIII/56/2011 27 kwietnia 2011 r.	G I	C	A J
25	Nr VIII/57/2011 27 kwietnia 2011 r.	A	C	A B G
26	Nr V/26/2011 20 stycznia 2011 r.	A D	-	A B C I
27	Nr LIII/359/2010 8 listopada 2010 r.	A	C	A
28	Nr XLIX/321/2010 28 czerwca 2010 r.	A D F	C	A B G H
29	Nr KN.I-3.0911-206/10 18 sierpnia 2010 r.	-	-	-
30	Nr XLVII/312/2010 24 maja 2010 r.	A G	C D E F	A B C H
31	Nr XLV/298/2010 29 marca 2010 r.	A G	C	A B C G H
32	Nr KN.I-3.0911-77/10 14 kwietnia 2010 r.	-	-	-
33	Nr KN.I-3.0911-50/10 24 lutego 2010 r.	-	-	-
	Suma	A - 17, B - 2, C - 0, D - 11, E - 3, F - 1, G - 3, H - 2, I - 2	A - 1, B - 0, C - 16, D - 3, E - 3, F - 4	A - 17, B - 21, C - 7, D - 0, E - 1, F - 1, G - 17, H - 15, I - 10, J - 3, K - 0
		41	27	92

Źródło: opracowanie własne.

Objaśnienia:

Zapisy zawarte w uchwale MPZP dotyczące ochrony krajobrazu (ładu przestrzennego):

- A – zabudowę należy lokalizować zgodnie z obowiązującymi i nieprzekraczalnymi liniami zabudowy, określonymi na rysunku planu;
- B – ustala się obowiązek pokrycia dachu dwuspadowego lub wielospadowego z dachówki, blachy miedzianej, tytanowo-cynkowej lub materiału dachówkopodobnego w kolorze ceglasczerczerwonym, brązowym lub grafitowym;
- C – ustala się stosowanie na elewacjach ujednoliconych kolorów (jasnych i pastelowych), jednolitych dla całego budynku, dopuszcza się wprowadzanie kolorów uzupełniających dla podkreślenia detalu architektonicznego lub części budynku;
- D – zakazuje się montażu nośników reklamowych i/lub reklam świetlnych na terenach lasów, doleśń, zieleni krajobrazowej;
- E – zakaz stosowania elewacji w wymienionych kolorach;
- F – nakaz zagospodarowania zieleni wolnych fragmentów działki;
- G – zachowanie naturalnego ukształtowania terenu;
- H – dopuszcza się montaż nośników reklamowych i/lub reklam świetlnych;
- I – zachowanie/rewaloryzacja układu historycznego.

Zapisy zawarte w uchwale MPZP dotyczące ochrony wartości kulturowych (zabytki, archeologia):

- A – zakazuje się zewnętrznego ocieplania ścian budynków objętych nadzorem konserwatorskim;
- B – zakazuje się instalowania tablic reklamowych przesłaniających bryłę budynku;
- C – ustala się obowiązek prowadzenia badań archeologicznych lub ratowniczych badań wykopaliskowych podczas prac ziemnych związanych z zagospodarowaniem terenu;
- D – nakaz zachowania elementów stanowiących o walorach zabytkowych;
- E – ochrona zabytków architektonicznych
- F – zachowanie szpalerów drzew, pomników przyrody.

Zapisy zawarte w uchwale MPZP dotyczące ochrony środowiska:

- A – zakazuje się lokalizowania przedsięwzięć mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko, z wyjątkiem urządzeń infrastruktury technicznej i komunikacyjnej oraz obiektów i przedsięwzięć dopuszczonych postanowieniami planu;
- B – segregacja i gromadzenie odpadów w miejscach do tego przeznaczonych na terenie działki budowlanej oraz dalsze ich zagospodarowanie, zgodnie z przepisami odrębnymi;
- C – ochrona powietrza, powierzchni ziemi i wód;
- D – stosowanie na terenach parkingów wyłącznie nawierzchni szczelnych;
- E – zakaz likwidacji oczek wodnych, rozlewisk i trzcinowisk;
- F – zakaz osuszania terenu;
- G – zachowanie, określonych w przepisach odrębnych, dopuszczalnych poziomów hałasu w środowisku;
- H – wywóz/zagospodarowanie mas ziemnych powstałych wskutek prowadzenia robót budowlanych lub zagospodarowanie na terenie inwestora;
- I – do nasadzeń używać gatunków rodzimych, zgodnych z siedliskiem, gwarantujących długotrwałe utrzymanie zieleni;
- J – należy w maksymalnym stopniu zachować istniejące wartościowe zadrzewienia, w szczególności szpalery drzew w pasach drogowych i zadrzewienia śródpolne oraz skupiska drzew na terenach zieleni krajobrazowej;
- K – ochrona przyrody zgodnie z przepisami odrębnymi.

Etap 5 – porównanie HKP i MPZP to graficzna analiza porównawcza w myśl założenia, że dla obszarów HKP lub ich fragmentów, które znajdują się na terenach objętych MPZP, obowiązuje ochrona ustawowa w ramach MPZP. Przykład analizy porównawczej przedstawiono na rycinie 6. Na obraz MPZP z zarysami obiektów historycznych nałożono obrisy HKP. **Szreniawa w gminie Komorniki** stanowi przykład sytuacji, która występuje najliczniej w powiecie poznańskim,

Tabela 4. Analiza zapisów MPZP – zestawienie wyników dla pięciu wybranych gmin powiatu poznańskiego

Gmina	Liczba przeanalizowanych uchwał MPZP	Liczba zapisów dotyczących ochrony krajobrazu	Liczba zapisów dotyczących ochrony wartości kulturowych (zabytki, archeologia)	Liczba zapisów dotyczących ochrony środowiska
Komorniki	33	41	27	92
Kórnik	102	171	91	288
Murowana Goślina	85	200	113	276
Pobiedziska	102	156	164	359
Tarnowo Podgórne	100	157	123	224
Suma	422	725	516	1239

Źródło: opracowanie własne.

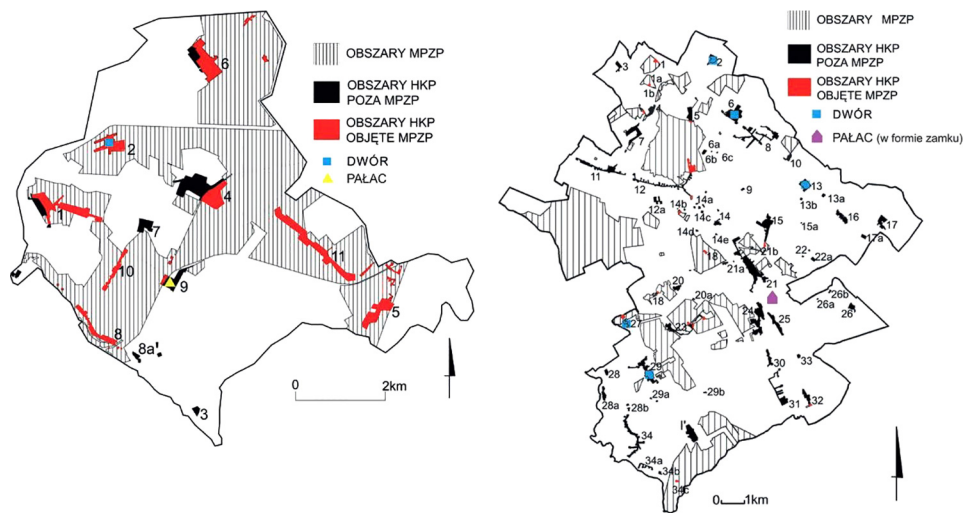

Ryc. 6. Szreniawa w gminie Komorniki – porównanie lokalizacji obszarów HKP i MPZP: A – mapa historyczna, B – mapa współczesna

Źródło: opracowanie własne na podstawie mapy historycznej i mapy elektronicznej SIP Urząd Gminy Komorniki.

w której obszar HKP nie został ujęty w MPZP, a paradoksalnie w bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się duże tereny przemysłowe i mieszkaniowe, dla których sporządzono MPZP. **Kompozycja/struktura:** układ złożony; folwark z dużym ogrodem, za parkiem zabudowa przylega do linii kolejowej i dworca przeładunkowego, od strony wschodniej znajduje się duży kompleks leśny, w którym usytuowane jest mauzoleum, na skraju południowym – plac z rozwidleniem dróg, cegielnia i gorzelnia, przy drodze w kierunku zachodnim zabudowania mieszkalne, urozmaicona rzeźba terenu. **Historia/obiekty:** znajduje się tutaj Mauzoleum Bierbaumów – neogotyckie mauzoleum pierwszych właścicieli majątku w Szreniawie, wybudowane prawdopodobnie w 1860 r.

Wyniki analizy graficznej dla 370 badanych HKP zamieszczono na 17 syntetycznych mapkach. Na rycinie 7 przedstawiano 2 przykłady. HKP zostały oznaczone barwą czarną, a MPZP czarno-białym szrafem. Fragmenty HKP, które zostały

Ryc. 7. Porównanie obszarów HKP z MPZP: A – w gminie Komorniki, B – w gminie Kórnik
 Źródło: opracowanie własne.

ujęte w granicach MPZP oznaczono barwą czerwoną (stan na dzień 30.03.2017 r.). Na rysunkach umieszczono również lokalizacje dworów i pałaców. Etap 5 zamykają bilanse powierzchni i zestawienia tabelaryczne (tab. 5, 6, 7).

Tabela 5. Zestawienie bilansowe powierzchni HKP i MPZP dla powiatu poznańskiego

Gminy	Powierzchnia gminy [km ²]	Liczba HKP w gminie	Powierzchnia HKP *** w gminie [km ²]	Powierzchnia HKP *** w stosunku do pow. gminy [%]	Liczba MPZP*** w gminie	Powierzchnia MPZP *** w gminie [km ²]	Powierzchnia MPZP*** w stosunku do pow. gminy [%]	Powierzchnia HKP*** objęta MPZP [km ²]	Powierzchnia HKP*** objęta w MPZP*** w stosunku do powierzchni HKP [%]	Powierzchnia HKP*** objęta w MPZP*** w stosunku do powierzchni gminy [%]
Buk	90,58	17	4,36	4,82	34	4,14	4,6	0,04	0,92	0,04
Czerwonak	82,48	16	2,09	2,53	29	28,87	35,0	1,73	82,78	2,10
Dopiewo	108,02	15	4,61	4,27	11	16,18	15,0	0,31	6,72	0,29
Kleszczewo*	74,46	16	3,73	5,01	1	74,46	100,0	3,73	100	5,01
Komorniki	66,41	11	2,10	3,16	115	22,50	33,9	1,40	66,67	2,11
Kostrzyn	154,81	30	6,10	3,94	49	6,60	4,3	0,33	5,41	0,21
Kórnik	186,12	35	14,76	7,93	42	38,11	20,5	0,21	1,42	0,11
Luboń	13,51	20	2,50	18,51	26	12,50	92,5	2,50	100	18,51
Mosina	171,43	28	7,71	4,50	114	34,92	20,4	1,19	15,44	0,69
Murowana Goślina	172,23	28	4,60	2,67	75	31,45	18,3	1,11	24,13	0,64

Gminy	Powierzchnia gminy [km ²]	Liczba HKP w gminie	Powierzchnia HKP *** w gminie [km ²]	Powierzchnia HKP *** w stosunku do pow. gminy [%]	Liczba MPZP*** w gminie	Powierzchnia MPZP *** w gminie [km ²]	Powierzchnia MPZP*** w stosunku do pow. gminy [%]	Powierzchnia HKP*** objęta MPZP [km ²]	Powierzchnia HKP**** objęta w MPZP*** w stosunku do powierzchni HKP [%]	Powierzchnia HKP**** objęta w MPZP*** w stosunku do powierzchni gminy [%]
Pobiedziska	189,58	54	6,67	3,52	91	13,41	7,1	1,06	15,89	0,56
Puszczykowo	16,37	4	2,15	13,13	28	5,40	33,0	1,34	62,33	8,19
Rokietnica	79,30	17	2,50	3,15	85	8,57	10,8	0,24	9,60	0,30
Stęszew	175,02	27	4,33	2,47	44	7,31	4,1	0,34	8,19	0,19
Suchy Las	116,01	12	6,60	5,69	60	14,77/ 87,0**	12,7/ 75,0**	2,26	34,24	1,95
Swarzędz	101,78	20	4,57	4,49	134	18,09	17,8	0,69	15,10	0,68
Tarnowo Podgórne	101,75	20	5,87	5,77	200	30,50	30,0	3,53	60,14	3,47
Suma	1899,86	370	85,25	4,49	1131	367,78/ **	19,35/ **	22,01	25,82	1,16
powiat pozański						440,01 **	23,2 **			

* jeden MPZP dla całej powierzchni gminy, ** po uwzględnieniu powierzchni największego MPZP dla poligonu Biedrusko, *** MPZP oznacza miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, **** KP oznacza Historyczne Kody Przestrzenne, kolorem wyróżniono wartości najniższe i najwyższe

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 6. Zestawienie ilości i wielkości obszarów Historycznych Kodów Przestrzennych w gminach powiatu pozańskiego

Lp.	Gminy	HKP* do 5 ha	HKP* 5–15 ha	HKP* ponad 15 ha	Suma
1	Buk	9	6	2	17
2	Czerwonak	8	6	2	16
3	Dopiewo	4	4	7	15
4	Kleszczewo*	5	5	6	16
5	Komorniki	3	3	5	11
6	Kostrzyn	15	9	6	30
7	Kórnik	12	13	10	35
8	Luboń	8	9	3	20
9	Mosina	2	15	11	28
10	Murowana Goślina	6	10	12	28
11	Pobiedziska	18	31	5	54
12	Puszczykowo	-	1	3	4
13	Rokietnica	5	9	3	17
14	Stęszew	9	12	6	27

Lp.	Gminy	HKP* do 5 ha	HKP* 5–15 ha	HKP* ponad 15 ha	Suma
15	Suchy Las	-	9	3	12
16	Swarzędz	2	11	7	20
17	Tarnowo Podgórne	-	15	5	20
Suma powiat poznański		106	159	101	370

Kolorem wyróżniono wartości najniższe i najwyższe, * HKP oznacza Historyczne Kody Przestrzenne
Źródło: opracowanie własne.

Tabela 7. Zachowane dwory i pałace*** w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powiatupoznańskiego

Lp.	Gminy	Łączna liczba zachowanych obiektów w gminie	Liczba obiektów objętych (TAK) i nieobjętych (NIE) w MPZP w gminie z podziałem na dwory, pałace i zamek				Łączna liczba obiektów nieobjętych w MPZP w gminie	Udział obiektów nieobjętych w MPZP w gminie [%]
			Dwory		Pałace			
			tak	nie	tak	nie		
1	Buk	7		7		7	100,0	
2	Czerwonak	3	1		2	0	0	
3	Dopiewo	9		8*****		9	100,0	
4	Kleszczewo*	8	7		1	0	0	
5	Komorniki	2	1			1	50,0	
6	Kostrzyn	11	1	4		6	10	
7	Kórnik	6		5		1***	6	
8	Luboń	0	-	-	-	-	-	
9	Mosina	3		2		1	3	
10	Murowana Goślina	9	2	3		4	7	
11	Pobiedziska	13	2	9		2	11	
12	Puszczykowo	0	-	-	-	-	-	
13	Rokietnica	9	1	5		3	8	
14	Stęszew	9		5		4*****	9	
15	Suchy Las**	4	1	2	1		2	
16	Swarzędz	12	2	9		1	10	
17	Tarnowo Podgórne	8	3	4	1		4	
Suma powiat poznański		113	21	63	5	24	87	77,0

Kolorem wyróżniono wartości najniższe i najwyższe, * jeden MPZP (miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego) dla całej powierzchni gminy, ** po uwzględnieniu powierzchni największego MPZP dla poligonu Biedrusko, *** w poczet pałaców zaliczono Zamek Kórniku – klasyfikując go jako XIX-wieczną siedzibę, a nie obiekt obronny, ***** jeden obiekt posiada formy obronne, ale nie pełnił takiej funkcji, *****w miejscowości Trzcielina są trzy dwory, MPZP – oznacza miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Źródło: opracowanie własne.

Podsumowanie

Etap 1. Najliczniejszą grupę stanowią HKP o powierzchni 5–15 ha – około 150% więcej niż pozostałych – najmniejszych i największych (tab. 6). **Na podstawie tej analizy zarysowuje się zależność ochrony historycznych struktur urbanistycznych od gospodarki przestrzennej gmin idącej w kierunku przemysłowym, usługowym i zbiorowego zamieszkiwania.** Ten kierunek rozwoju realizowany jest poprzez zagospodarowywanie i przekształcanie znacznych powierzchni, również kosztem terenów zabudowy historycznej o cennych walorach krajobrazowo-przestrzennych i kulturowych. Rozległe obszary HKP stanowią dobrą bazę do rozwoju w tym właśnie kierunku i to one są najbardziej narażone na przekształcenia, poprzez przebudowę struktury przestrzennej i zmianę funkcji lub poprzez wchłanianie tych obszarów przez nowe współczesne struktury przestrzenne. Natomiast duże rozdrobnienie historycznych struktur przestrzenno-krajobrazowych zwiększa szanse na zachowanie ich walorów przestrzennych, gdyż w takiej sytuacji rozwój przestrzenny następuje w kierunku rolniczym, który ma mniejsze wymagania obszarowe w zakresie nowych inwestycji. Tu jednak należy zwrócić uwagę na to, że produkcja zwierzęca prowadzona na dużą skalę współczesnymi metodami wymaga już inwestycji (obiektów), które znacznie odbiegają charakterem, skalą i strukturami od historycznych zabudowań gospodarczych. Czynnikiem ten na terenach rolniczych i wiejskich jest również znacznym zagrożeniem dla historycznych struktur urbanistycznych i przestrzenno-krajobrazowych.

Etap 2 wykazał, że w gminach powiatu poznańskiego dominują struktury wiejskie (358): wsie, kolonie, osady, przysiółki i miasta (12). W zakresie kompozycji urbanistycznej przeważają układy liniowe (101) i złożone (85). Struktury te miały na ogół bogate zaplecze rolnicze w postaci pól i łąk. Większość analizowanych struktur ulegała licznym przekształceniom i rozbudowie na skutek intensywnej industrializacji oraz uprzemysłowienia miast i obszarów rolniczych Wielkopolski w wieku XIX i XX. Wyniki potwierdzają nizinny i rolniczy charakter badanych obszarów o znacznej ilości małych cieków i zbiorników wodnych, które stanowiły bardzo istotny element środowiskowy i kulturowy, co znajduje potwierdzenie w wynikach etapu 3.

Etap 3. Na podstawie wagi atrybutu – częstotliwości i siły oddziaływania w krajobrazie – określono: różnorodność kulturową, przestrzenno-krajobrazową i funkcjonalną obszarów gmin powiatu poznańskiego. Wyniki wskazują na znaczne rozpowszechnienie atrybutów 6 – dwóch cech: małych zbiorników wodnych i małych cieków wodnych. Dwie cechy charakteryzujące elementy zieleni (mały kompleks leśny i aleje, zadrzewienia śródpolne i przydrożne) mają znaczenie lokalne ze względu na ich mniejsze struktury przestrzenne i rozmiary oraz monotonną rzeźbę terenu: teren płaski, charakterystyczny i przeważający na terenach Wielkopolski.

Etap 4. Wyniki wskazują na znacznie większą częstotliwość zapisów dotyczących segregacji i gromadzenia odpadów i odprowadzania ścieków. Ochrona historycznych struktur przestrzenno-krajobrazowych na podstawie zapisów MPZP odnosi się do wybranych aspektów: ochrony ukształtowania i form powierzchni

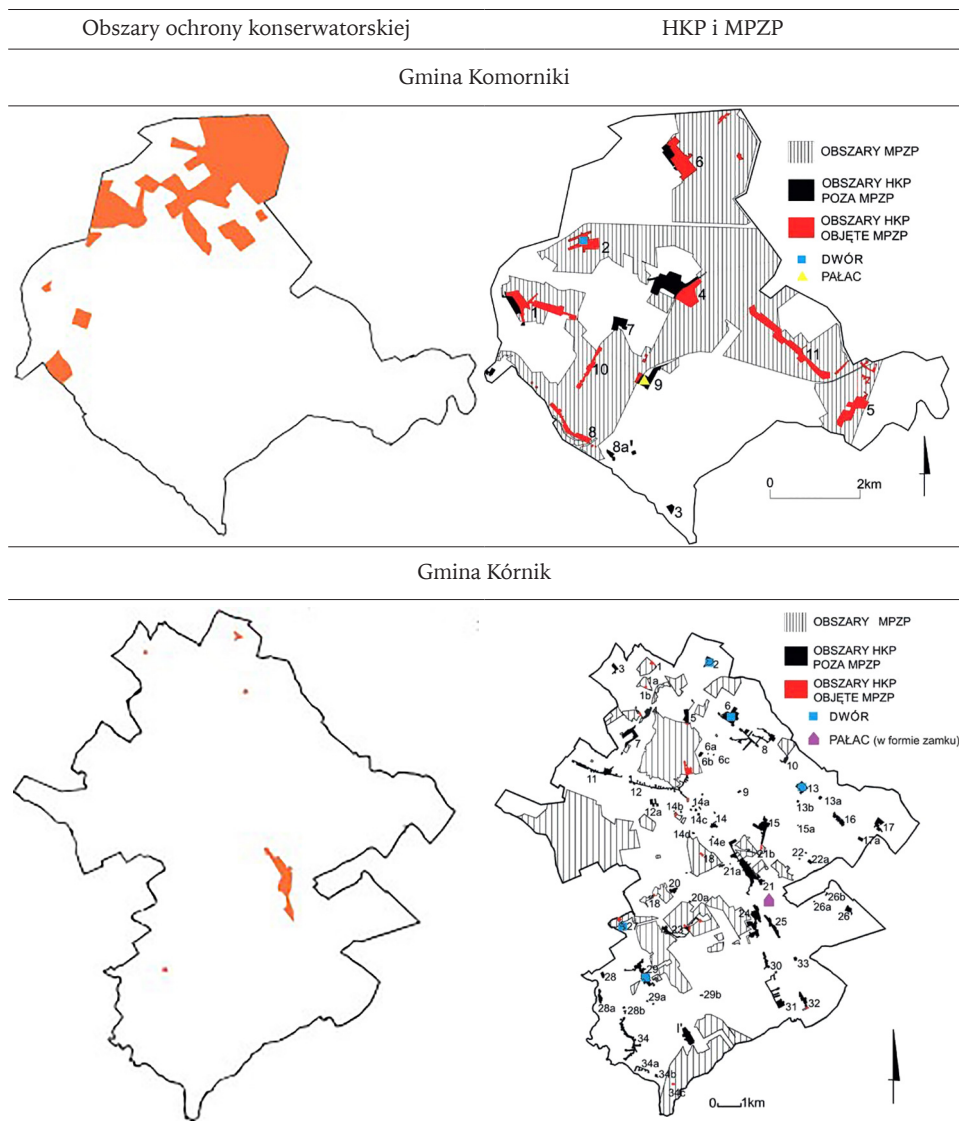
terenu poprzez planową gospodarkę masami ziemi; kształtowania nowej zabudowy w strefach i obszarach ochrony konserwatorskiej oraz poza nimi poprzez nakaz dostosowania form i gabarytów nowej zabudowy; ochrony krajobrazu w zakresie wizualnej – kształtowania i ochrony panoram i widoków – poprzez nakaz wydzielenia terenów o różnym przeznaczeniu pasami zieleni wysokiej oraz regulacje dotyczące nośników reklamowych; ochrony poszczególnych komponentów środowiska (gleby, wody, powietrza, klimatu akustycznego) poprzez planową gospodarkę odpadami i ściekami oraz zakaz lokalizacji inwestycji mogących zawsze znacząco oddziaływać na środowisko; ochrony zachowanych artefaktów i innych elementów dziedzictwa kulturowego poprzez ochronę stanowisk archeologicznych i konieczność prowadzenia badań archeologicznych.

Niepokojącym zjawiskiem jest jednak powszechny brak ustaleń w zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a ustalenia ochronne odnoszą się jedynie do artefaktów archeologicznych. Analiza zapisów SUiKZP w gminach wykazała, że ochrona konserwatorska dotyczy w głównej mierze ochrony archeologicznej i pojedynczych obiektów oraz zieleni zabytkowych cmentarzy i parków podworskich. Natomiast stref ochrony powierzchniowej historycznych struktur urbanistycznych jest za mało w stosunku do proponowanych przez autora obszarów Historycznych Kodów Przestrzennych (tab. 8).

Bardzo mały udział obszarów objętych ochroną konserwatorską jest potwierdzeniem faktu, jak niewystarczająca jest również ochrona konserwatorska historycznych struktur przestrzenno-krajobrazowych stanowiących istotne komponenty krajobrazu o wysokich walorach kulturowych w powiecie poznańskim. W zapisach MPZP brakuje zapisów o zakazie przekształcania wszystkich historycznych struktur urbanistycznych HKP. Autor zdaje sobie sprawę, że w wielu przypadkach nie będzie już możliwe odtworzenie historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych, które na skutek rozwoju w różnym stopniu uległy nieodwracalnym przekształceniom. Dlatego tak istotne staje się ratowanie tych elementów i struktur krajobrazu oraz dziedzictwa kulturowego, które jeszcze się zachowały.

Etap 5. Zaledwie jedna czwarta (25,82% – tab. 6) powierzchni historycznych struktur przestrzenno-krajobrazowych uznanych za HKP znajduje się pod ochroną na podstawie ustaleń prawa miejscowego. Zdaniem autora, wskazuje to na wady polityki planistycznej w zakresie ochrony krajobrazu i wartości kulturowych. Analiza ta wykazała również szczególne przypadki odbiegające od uśrednionych wyników dla całego powiatu poznańskiego, a rozpiętość pomiędzy 0,92% a 100% powierzchni HKP w MPZP świadczy o dowolności i wybiórczości polityki przestrzennej gmin skierowanych na wybrane cele w gospodarowaniu przestrzenią. Podobnie niekorzystnie przedstawia się sytuacja w przypadku obiektów historycznych – dworów i pałaców. Zaledwie 26 obiektów z sumarycznej liczby 113 (to ok. 23%) zachowanych do dzisiaj badanych historycznych obiektów architektonicznych o wysokich walorach architektoniczno-krajobrazowych zostało ujętych na obszarach obowiązujących MPZP w powiecie poznańskim. Około 70% cennych kulturowo struktur nie objęto ochroną MPZP.

Tabela 8. Porównanie lokalizacji obszarów ochrony konserwatorskiej, HKP i MPZP w gminach Komorniki i Kórnik

Źródło: opracowanie własne.

Literatura

- Antolak M., Młynarczyk K. 2013. Waloryzacja zasobów przyrodniczych i krajobrazu. [W:] E. Bie-siadka, J.J. Nowakowski (red.), Ocena oddziaływania na środowisko i monitoring przyrodniczy. Podręcznik metodyczny. Wyd. Mantis, Olsztyn, s. 338–344.
- Bajerowski T. 1991. Ocena, ochrona i kształtowanie krajobrazu wiejskiego, jako składnik programo-wania prac urzędzenioworolnych. Praca doktorska. Olsztyn.
- Bell S. 1993. Elements of Visual Design in the Landscape. London. Bell S. 1999. Landscape. Patterns, Perception and Process. London.
- Bogdanowski J. 1968. Architektura krajobrazu: wybrane problemy studialne, projektowe, i konserwa-torskie. Politechnika Krakowska, Kraków.
- Bogdanowski J., Łuczyńska-Bruzda M., Novak Z. 1973. Architektura krajobrazu. PWN, Kraków.
- Bogdanowski J. 1976. Kompozycja i planowanie w architekturze krajobrazu. Zakład Naro-dowy im. Ossolinskich, Wrocław–Kraków–Warszawa, s. 53–59.
- Brodowska-Farag A. 2009. Nowa metoda oceny stanu wartości kulturowych wizualnego aspektu kra-jobrazu wsi. [W:] A. Andrzejewska, A. Lubański (red.), Trwałość i efektywność ochrony przyrody w polskich parkach narodowych. Kampinoski Park Narodowy, Izabelin, s. 81–90.
- Broster R.S., Daniel T.C. 1976. Measuring landscape aesthetics: the scenic beauty estimation method. USDA Forest Service Res. Paper RM-167. Fort Collins.
- Cieślak M. 1980. Propozycja określania struktury dominacyjnej i różnorodności gatunkowej zespołów. Wiadomości Ekologiczne, 26, 2: 141–150.
- Cieślak M. 1983. Wstępna ocena czynników kształtujących zgrupowania ptaków lęgowych brze-gu lasu. Człowiek i Środowisko, 7: 449–459.
- Cieślak M. 1991. Awifauna lęgowa rozdrobnionych lasów wschodniej Polski. Notatki Ornitologiczne, 32: 77–88.
- Cynalewski B. 1986. Zamki i pałace Wielkopolski. KAW, Poznań.
- Dąbrowska-Budziło K. 1990. Wśród panoram Krakowa: o przemianach widoków i o tym, jak je ocalić. Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Demańczuk E., Szykiewicz E. 2007. Analiza treści wybranych arkuszy map w skali 1:25000 jako przy-kład odzwierciedlenia zmian zachodzących na terenie Dolnego Śląska w 2. połowie XIX i 1. po-łowie XX wieku. Z Problemów Bibliotek Naukowych Wrocławia, 4: 61.
- Faluszczak F.P. 2019. Podstawy geografii i kartografii historycznej. Wydawnictwo Uniwersytetu Rze-szowskiego, Rzeszów, s. 210.
- Foundations for Visual Project Analysis 1989. New York.
- Giedych R., Szumański M. 1998. Zarys prawnych uwarunkowań krajobrazu w Polsce. Krajobraz z Paragrafem, SGGW, 1.
- Giedych R., Szumański M. 1999a. Charakterystyka umocowanych prawnie źródeł informacji do kształtowania terenów zieleni na poziomie planowania miejscowego. Krajobraz z Paragrafem, SGGW, 2.
- Giedych R., Szumański M. 1999b. Wokół pojęcia krajobraz glosariusz prawny. Krajobraz z Paragra-fem, SGGW, 3.
- Giedych R., Szumański M. 2000. Planowanie miejscowe w zapisach prawa polskiego w XX wieku. Krajobraz z Paragrafem, SGGW, 4.
- Giedych R., Szumański M. 2001. Prawne wyznaczniki wartości zasobów przyrodniczych środowiska. Krajobraz z Paragrafem, SGGW, 5.
- Giedych R., Szumański M. 2002. Tereny wypoczynkowe gminy – podstawy prawne rozwoju. Krajobraz z Paragrafem, SGGW, 6.
- Goodall W. 1987. The Penguin Dictionary of Human Geography. London.
- Graczyk R. 2007. Współczesne przekształcenia małych miast Wielkopolski: wybrane zagadnienia. Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej. Architektura i Urbanistyka, 9: 59–73.
- Idczak P., Mroziak K. 2016. Peryurbanizacja w Poznańskim Obszarze Metropolitalnym. Studia i Prace WNEiZUS, 46/2: 243–254.
- Jakóbczyk W. (red.) 1973. Dzieje Wielkopolski. T. II. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Jakimowicz T. 1971. Renesansowe rezydencje w Wielkopolsce. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- Jakimowicz T. 1984. Gołuchów. Arkady, Warszawa.
- Janecki J. 1981. Teoria linii prostych w krajobrazie. Miasto, 6: 17–24.

- Kaczmarek T. (red.) 2014. Delimitacja poznańskiego obszaru metropolitalnego. Biblioteka Aglomeracji Poznańskiej, 26: 7–15.
- Kaczmarek T. (red.) 2015a. Koncepcja kierunków rozwoju przestrzennego Metropolii Poznań – projekt luty 2015. Stowarzyszenie Metropolia Poznań, Poznań.
- Kaczmarek T. (red.) 2015b. Stan, struktura przestrzenna i kierunki rozwoju mieszkalnictwa w aglomeracji poznańskiej, październik 2015. Centrum Badań Metropolitalnych, UAM, Poznań, s. 36.
- Kamiński Z.J. 1992. Studium konserwatorsko-urbanistyczne. Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Architektura, 19, 1110. Gliwice.
- Kamiński Z.J. 2008. Współczesne planowanie wsi w Polsce. Zagadnienia ruralisty. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- Karsznia I. 2018. Koncepcja struktury bazy dawnych historycznych obiektów topograficznych. UW Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, Warszawa, s. 226.
- Kijowska J., Kijowski A., Rączkowski w. 2011. Krajobraz i polityka – wybrane aspekty wpływu decyzji politycznych na zmiany krajobrazu w Polsce. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 15.
- Kistowski M. 2007. Metoda delimitacji i oceny wartości wizualno-estetycznej jednostek krajobrazowych i jej zastosowanie dla obszaru województwa pomorskiego. [W:] K. Ostaszewska, I. Szumacher, S. Kulczyk, E. Malinowska (red.), Znaczenie badań krajobrazowych dla zrównoważonego rozwoju. Warszawa, s. 677–695.
- Knowles A.K. 2002. Past time, past place: GIS for history. ESRI Press, Redlands.
- Krassowski C. 1977. Problemy genezy, przemian i ochrony krajobrazu osadniczego ziem Polski. Politechnika Warszawska, Instytut Architektury i Planowania Wsi, Warszawa.
- Kudriawcew M. 1955. Zagadnienie ujednoczenia podstawowych map topograficznych. Geodezja i Kartografia, 2, 4: 201–216.
- Libicki M., Libicki P. 2003. Dwory i pałace wiejskie w Wielkopolsce. Dom Wydawniczy REBIS, Poznań.
- Litwin U., Bacior S., Piech I. 2009. Metodyka waloryzacji i ocen krajobrazu. Geodezja, kartografia i aerofotoznimania, 71: 14–25.
- Lynch K. 1960. The Image of the City. MIT Press.
- Łapecki K. 2018. Dawne mapy historyczne i wojskowe. Wydawnictwo IHN PAN, Warszawa, s. 11–30.
- Łuczak A. 2015. Archiwalne mapy jako źródło w badaniach nad dawnym krajobrazem kulturowym, wykorzystanie narzędzi GIS w ocenie kartometryczności średnioskalowych map topograficznych Śląska z XVIII i XIX wieku. Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, 57: 271–290.
- Matuszkiewicz J.M. 1978. Fitokompleks krajobrazowy – specyficzny poziom roślinności. Wiadomości Ekologiczne, 24.
- Matuszkiewicz J.M. 1993. Krajobrazy roślinne i regiony geobotaniczne Polski. Prace Geograficzne, 158: 5–107.
- Munch H. 1946. Geneza rozplanowania miast wielkopolskich XIII i XIV wieku. PAN, Kraków.
- Myczkowski Z. i in. 1998. Ochrona wartości krajobrazu i środowiska kulturowego w studium do planu i miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy. Studia i Materiały. Krajobraz, 18(30).
- Myga-Piątek U. 2010. Przemiany krajobrazów kulturowych w świetle idei zrównoważonego rozwoju. Problemy Ekorozwoju, 5, 1: 95–108.
- Nita J., Myga-Piątek U. 2005. Przykład zastosowania technik komputerowych do waloryzacji i ochrony krajobrazów Wyżyny Częstochowskiej. Przegląd Geograficzny, 77/3: 325–341.
- Nita J., Myga-Piątek U. 2012. Rola GIS w ocenie historycznych opracowań kartograficznych na przykładzie Wyżyny Częstochowskiej. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 16: 116–135.
- Niedźwiecka-Filipiak I. 2009. Wyróżniki krajobrazu i architektury wsi Polski południowo-zachodniej. Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczego we Wrocławiu, Wrocław.
- Niedźwiecka-Filipiak I. 2012. Wyróżniki dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich. Architektura Krajobrazu – Landscape Architecture, 2: 38–48.
- Ostrowski W. 2008. Semiotyczne podstawy projektowania map topograficznych – na przykładzie prezentacji zabudowy. Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Richling A. 1992. Podstawy metodyczne oceny wizualnej atrakcyjności krajobrazów. Metody Oceny Środowiska Przyrodniczego. Gea, 2: 9–18.
- Ruszczyńska T., Sławińska A. (red.) 1969. Katalog zabytków sztuki w Polsce. T. V. Województwo Wielkopolskie. 20. Powiat poznański. Instytut Sztuki PAN, Warszawa, 59 s.

- Rylke J. 2002. Zasady oceny krajobrazu kulturowego. [W:] J. Szyszko, J. Rylke, P. Jeżowski (red.), *Oce-
na i wycena zasobów przyrodniczych*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 214–235.
- Rylke J. 2011. Krajobraz kulturowy. Mapy znaczeń. [W:] S. Bernat (red.), *Niematerialne wartości kra-
jobrazów kulturowych*. Komisja Krajobrazu Kulturowego PTG, Sosnowiec, s. 278–287.
- Rylke J. 2013b. Rozwój osadnictwa w południowej Warmii. [W:] *Terenowe metody oceny i wyceny
zasobów przyrodniczych*. Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 188–233.
- Rylke J. 2016. Przyrodniczy kontekst projektowania krajobrazu. [W:] S. Dreszer (red.), *Bionics 40. 40
lat bioniki w Uniwersytecie Artystycznym w Poznaniu. Projektowanie krajobrazu jako nieodzow-
na część ochrony środowiska przyrodniczego*. Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, Poznań.
- Skuratowicz J. 1992. Dwory i pałace w Wielkim Księstwie Poznańskim. Wydawnictwo „Eco”, Mię-
dzychód. Skuratowicz J. (red.) 1994. Dawne budownictwo folwarczne. Majątki Wielkopolski. T.
I. Powiat gostyński. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego, Szreniawa.
- Skuratowicz J. 2006. Pałac w Dobrzycy. Poznań.
- Strzałko M. (red.) 2006a. Barokowe dwory i pałace w Wielkopolsce. Wydawnictwo WBPiCAK, Po-
znań. Strzałko M. (red.) 2006b. Wielkopolskie zamki. Wydawnictwo WBPiCAK, Poznań.
- Szady B. 2008. Zastosowanie systemów informacji geograficznej w geografii historycznej. *Polski Prze-
gląd Kartograficzny*, 40, 3: 279–283.
- Szady B. 2013. Geografia historyczna w Polsce – rozwój i perspektywy. *Studia Geohistorica*, 1: 19–38.
- Szady B. 2018. Dawna mapa w badaniach geograficzno-historycznych w Polsce. *Kwartalnik Historii
Kultury Materialnej*, 66(2): 129–141.
- Szumigała P., Czarny B. 2017. Planowanie przestrzenne i kształtowanie krajobrazu miasta w kontek-
ście terenów zalewowych, na przykładzie Drezdenka. *Regiony, Miasta, Metropolie, Prace Nauko-
we UE we Wrocławiu*, 467: 163–175.
- Szumigała P., Szpakowska B., Dudzińska A. 2016c. Zagadnienia ochrony krajobrazu w zrównowa-
żonym rozwoju przestrzennym gmin Czerwonak i Swarzędz. *Problemy Ekologii Krajobrazu*, 42:
73–85.
- Szumigała P., Urbański P. 2016. Uwarunkowania przestrzenno-gospodarcze kształtowania krajobrazu
w ramach rozwoju zrównoważonego. *Człowiek – Ekologia – Architektura*, 2: 117–124.
- Szumigała P., Urbański P. 2017a. Przekształcenia krajobrazu terenów poindustrialnych na wybranych
przykładach. *Studia i Prace Naukowe, Zeszyty Naukowe WNEiZ UE Szczecin*, 44/3: 237–249.
- Szumigała P., Urbański P. 2017b. Utracone i poszukiwane wartości krajobrazu dolin rzecznych i tere-
nów zieleniśródmiejskiej w Szamotułach. *Nauka, Przyroda Technologia*, 11, 3: 279–289.
- Szumigała P., Urbański P. 2017c. Dolina Maskawy w Środzie Wielkopolskiej – możliwości odzyskania
wartości krajobrazowych. *Nauka, Przyroda Technologia*, 11, 4: 375–383.
- Szumigała P., Urbański P. 2017d. Tereny zieleni w nowych koncepcjach rozwoju miast i metropolii na
wybranych przykładach. [W:] *Gospodarka miejska przyszłości. Prace Naukowe UE we Wrocławiu*,
490: 219–230.
- Szumigała P.P. 2019. Diagnostyka stanu ochrony historycznych struktur urbanistyczno-krajobrazowych
powiatu poznańskiego na podstawie metody Historycznych Kodów Przestrzennych i zapisów
miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Monografia. Wydawnictwo Uniwersyte-
tu Przyrodniczego w Poznaniu, Poznań, s. 387.
- Łłoczek I.F. 1955. *Miasteczka rolnicze Wielkopolski*. Warszawa, s. 192–195.
- Urbański P., Krzyżaniak M., Rydzewska A. 2009. Zieleni Poznania i innych miast w Polsce. *Nauka
Przyroda Technologia*, 3(1): 1–9.
- Urbański P., Szpakowska B., Raszeja E. 2008. Walory rekreacyjne zieleni Poznania. *Nauka Przyroda
Technologia*, 2(4): 1–10.
- Vahle H.Ch. 2001. Koncepcja potencjalnej roślinności uprawnej. *Tuexenia*, 21: 273–292.
- Wejchert K. 1974. *Elementy kompozycji urbanistycznej*. Arkady, Warszawa, s. 161–184.
- Walerzak M., Urbański P., Świerk D., Skalski M., Krzyżaniak M. 2016b. Barokowy ogród przy zamku
w Słońsku – wybrane aspekty kompozycji przestrzennej. *Nauka Przyroda Technologia*, 10(2), 16:
1–9.
- Walerzak M., Walerzak A., Świerk D., Krzyżaniak M., Urbański P. 2016a. Aspekty kompozycji oraz
koncepcja rewaloryzacji fragmentu zespołu pałacowo-parkowego w Gorzynie. *Nauka Przyroda
Technologia*, 10(1), 1: 1–11.
- Welc-Jędrzejewska J., Kulesza-Szerniewicz E., Makowska B., Steiler E., Jagielska E. 2011. Problematy-
ka ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków w studiach uwarunkowań i kierunków zagospo-

- darowania przestrzennego gmin oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Poradnik dla planistów i samorządów lokalnych. Narodowy Instytut Dziedzictwa, Warszawa.
- Wilkaniec A. 2012. Miejsce obiektów dawnej twierdzy Poznań w krajobrazie współczesnego miasta. [W:] H. Petryshyn, E. Sochacka-Sutkowska (red.), Tożsamość krajobrazu miasta. Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie, Szczecin, s. 261–268.
- Wojciechowski K.H. 1986. Problemy percepcji i oceny estetycznej krajobrazu. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Wojciechowski K.H. 1987. Systemy ochrony estetycznej krajobrazu. O przydatności badań percepcji krajobrazu. [W:] A. Böhm (red.), Ochrona i kształtowanie krajobrazu w zabytkowych układach przestrzennych. Raport MR I.6. PAN, Kraków.
- Wojciechowski K.H. 2004. Miejsce postrzeganego krajobrazu w całościowym ujęciu jakości życia. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*, 59, 13: 213–229.
- Wolski P. 1992. O percepcji krajobrazu i jej znaczeniu. *Gea*, 2.
- Zachariasz A. 2012. Przydatność archiwalnych źródeł kartograficznych dla współczesnych badań krajobrazowych. [W:] *Źródła kartograficzne w badaniach krajobrazu kulturowego*. Prace Komisji Krajobrazu Kulturowego, 16: 63–83.
- Ziobrowski Z. 2012. Urbanistyczne wymiary miast. Instytut Rozwoju Miast, Warszawa, 260 s.

The Method of Historical Spatial Codes in The Diagnosis of The State of Landscape Protection in The Aspect of Spatial Planning on The Example of The Poznań Poviát

Abstract: The article presents the method of Historical Spatial Codes used to diagnose the state of protection of historical urban and landscape structures in the context of the provisions of local spatial development plans for the area of the Poznań poviát. The presented study is a synthetic record prepared on the basis of a monograph in which the method was widely described in 2019. The aim of the study is to answer the question whether the current spatial and planning policy of municipalities is a sufficient tool for the protection of historical urban and landscape structures (settlement) of poznań poviát communes – areas of cultural and landscape value – and to what extent it meets these needs. The HKP method consists of five stages – analyses: stage 1 – Historical Spatial Code, stage 2 – Composition, stage 3 – Attributes of space, stage 4 – MPZP, analysis of records of local spatial development plans and stage 5 – Comparison of HKP and MPZP. Analyses are carried out on the basis of historical maps and records of local spatial development plans. The built set of indicators and models of representative historical structures was used to analyze the state of spatial development of municipalities. The research concerned the sustainable development of municipalities in historical-cultural and planning-landscape aspects. Historical-spatial analysis covered the period from the end of the nineteenth century and statistical analysis of the years 2000–2017. Comparative and linear ordering methods were used for the overall assessment. The conducted research and analyses have shown, among other things, a significant variation in the development of municipalities in cultural and spatial aspects due to the level and dynamics of spatial planning and the low level of protection of historical urban and landscape structures.

Key words: historical spatial code, HKP method, sustainable development, landscape protection, landscape, Poznań poviát